

KROONJUWELEN EN ANDERE MYCOLOGISCHE SNUISTERIJEN – 6: EEN BROEKBOS IN DE KWELZONE AAN DE BINNENDUINRAND

Leo M. Jalink & Marijke M. Nauta

Nationaal Herbarium Nederland, Universiteit Leiden branch
Postbus 9514, 2300 RA Leiden

Jalink, L.M., Nauta, M.M. 2002. Crown Jewels and other Mycological Ornaments – 6. A moist wood in the seepage zone in the inner dunes. *Coolia* 45(4), 223-226.

The mycoflora of a small wood on wet soil situated at the edge of the inner dunes in a zone with strong seepage of calcareous dune water is described. In an area of only 2 hectares 213 taxa have been recorded, of which 18 are on the Dutch Red List. The mycoflora typical for wood on wet soil is present, but not very well developed and it is argued that the area suffers from desiccation which also results in a strong increase of *Rubus* in the under storey of this forest.

Het Kwelbos van de Hertenkamp

Al meer dan 25 jaar lang inventariseren wij het duingebied van Meijndel bij Wassenaar en Den Haag. Langes één van onze aanlooproutes naar onze onderzoeksgebieden in Meijndel ligt aan de voet van de ter plaatse zeer steile binnenduinrand het broekbos van de Hertenkamp. De Hertenkamp grenst aan de noordzijde aan het bekende en luidruchtige recreatiepark Duinrell in Wassenaar. Het is een complex van voormalige bollenvelden, een fraai ontwikkeld mosrijk duingrasland, een zeer droog eikenbos op een afgevlakt duinrestant en uiteraard het broekbos. Op de bollenvelden na is de Hertenkamp al tientallen jaren in beheer bij het Duinwaterbedrijf Zuid-Holland (DZH). De voormalige bollenvelden zijn pas sinds enkele jaren in beheer bij DZH.

Het in deze aflevering besproken broekbos wordt plaatselijk het Kwelbos genoemd omdat het in een kwelzone met kalkrijk duinwater ligt. Het bos heeft een oppervlakte van ruim 2 ha. De steile binnenduinrand en het laaggelegen gebied zijn ontstaan door afgraving van de binnenduinen ten behoeve van de bloembollenteelt. In het gebied ontspringt een korte duinrel (gegraven duinbeekje) dat een gedeelte van het jaar water voert. Na langdurige natte perioden kan de kweldruk in het broekbos zo hoog zijn dat het water op tal van plaatsen in het bos uit de grond omhoog borrelt, maar echt vaak gebeurt dat niet. Ook in droge perioden staat het grondwater hier nooit ver onder het maaiveld.

De vegetatie van het Kwelbos bestaat uit vochtig berkenbos en elzen- en berkenbroekbos met een wisselende ondergroei van braam, grote brandnetel, riet, duinriet, koninginnekruid, smalle en brede stekelvaren en hondsdrif. Het Kwelbos is niet homogeen. In het noorden overheerst zwarte els, meer naar het zuiden zachte berk. Het zuidelijke deel is ook wat droger dan het noordelijke, hier is nooit sprake van zichtbare kwel. In het zuidelijke deel komt ook vrij veel hop voor. Ook door lokale hoogteverschillen in het gebied zijn er inhomogeniteiten: plaatselijk zijn zomereik, eenstijlige meidoorn, lijsterbes,

hondsroos, egelantier, Amerikaanse vogelkers, gewone esdoorn, Spaanse aak en zelfs een beuk te vinden.

Inventarisaties

Het gebied is in mycologisch opzicht zeer aantrekkelijk omdat er ook in droge perioden vaak toch nog paddestoelen te vinden zijn. Er mag bovendien een voor het duin bijzondere mycoflora verwacht worden. Elders in het door ons bestudeerde duingebied van Den Haag tot Zandvoort komt een soortgelijk kwelbos niet voor. Dat was voor ons reden om extra aandacht aan de paddestoelenflora van dit gebied te besteden. Onze paddestoelen-inventarisaties van de Hertenkamp zijn verre van volledig, maar geven toch al een aardige indruk van de mycologische rijkdom van dit gebied. In de periode van 1988 tot 2001 hebben we het Kwelbos 24 maal geïnventariseerd, voornamelijk in de herfst maar ook enkele keren in het voorjaar. Paddestoelengegevens van voor 1988 zijn helaas niet bekend.

De mycoflora van het Kwelbos

In het Kwelbos zijn tot nu toe 213 verschillende (onder)soorten en variëteiten aan paddestoelen aangetroffen (voor een volledige lijst, zie Jalink & Nauta 2001). Dat lijkt veel, maar naar verwachting hebben we nog niet de helft van de in het terrein aanwezige soorten fungi waargenomen. Deze verwachting baseren we op het grote aantal lastig determineerbare soorten van geslachten als gordijnzwammen (*Cortinarius*) en vezelkoppen (*Inocybe*) en de overmaat aan dunne korstvormige houtzwammen en kleine ascomyceten die we ongedetermineerd in het veld gelaten hebben. Specialist en noeste determineerder zijn welkom om dit terrein eens met ons te bezoeken, en zo nog meer soorten aan de vergetelheid te ontrukken.

In totaal 18, dus iets minder dan 10% van de gevonden soorten staan op de rode lijst (Arnolds & Van Ommering, 1996). De Sterspoorvezelkop (*Inocybe calospora*) wordt tot de categorie ernstig bedreigd (EB) gerekend, maar deze soort is ook in enkele andere niet al te droge struwelen en bossen in Meijendel te vinden. Het zou ons niet verbazen als deze soort in de kalkrijke duinen minder zeldzaam is dan tot nu toe wordt aangenomen. De Melige bovist (*Bovista aestivalis*) en de Pelargoniummelkzwam (*Lactarius decipiens*), beide bedreigd (BE), zijn niet echt soorten van broekbossen en stonden precies op de drogere overgang naar de duinvoet. De Pelargoniummelkzwam is een aan eik gebonden soort van oude, mosrijke loofbossen en landgoederen.

Het zuidelijke, wat minder natte deel van het Kwelbos geniet een zekere faam vanwege de grote groepen crèmewitte ridderzwammen. De correcte naam voor deze paddestoelen is lang een punt van verwarring en discussie geweest: afwisselend werden de namen *Tricholoma lascivum* en *Tricholoma album* gebruikt, maar afgaand op de meest recente revisie van Nederlandse ridderzwammen (Noordeloos & Christensen, 1999) moet deze soort *Tricholoma stiparophyllum* (Okerwitte ridderzwam) heten. Deze soort wordt tot de categorie gevoelig (GE) gerekend en is kenmerkend voor binnenduinrandbossen (Noordeloos & Christensen, 1999). Dat laatste komt goed overeen met onze eigen

bevindingen: de enige andere ons bekende vindplaats in Meijendel is te vinden in het hier niet verder besproken droge eikenbos van de Hertenkamp.

De overige rode-lijstsoorten betreffen *Entoloma undatum* (Geribbelde satijnzwam, kwetsbaar (KW)), *Calocybe ionides* (Paarse pronkridder, KW), *Entoloma myrmecophilum* (Donkere bossatijnzwam, GE), *Geastrum fimbriatum* (Gewimperde aardster, KW), *Helvella macropus* (Schotelkluifzwam, KW), *Inocybe pelargonium* (Gele pelargoniumvezelkop, KW), *Lactarius camphoratus* (Kruidige melkzwam, KW), *L. helvus* (Viltige maggizwam, KW), *L. torminosus* (Baardige melkzwam, KW), *L. vellereus* (Schaapje, KW), *L. vietus* (Roodgrijze melkzwam, KW), *Pleurotus dryinus* (Schubbe oesterzwam, KW), *Tricholoma fulvum* (Berkenridderzwam, KW) en *T. sulphureum* (Narcisridderzwam, KW).

Broekbospaddestoelen

Laten we de typerende soorten van elzenbroekbossen en vochtige berkenbossen nog wat nader beschouwen. De reeds genoemde rode-lijstsoorten Kruidige melkzwam, Viltige maggizwam, Baardige melkzwam en Roodgrijze melkzwam zijn typische melkzwammen van vochtige berkenbossen. De Roodgrijze melkzwam is vrij zeldzaam en één van de dichtstbijzijnde vindplaatsen van deze soort ligt in de vochtige jonge berkenbossen op het Eiland van Rolvers in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Niet opgenomen in de rode lijst maar wel zeer typerend voor broekbossen zijn de eveneens aangetroffen Kokosmelkzwam (*Lactarius glycosmus*), Groenige elzenmelkzwam (*L. obscuratus*), Rossige elzenmelkzwam (*L. omphaliformis*), Rimpelende melkzwam (*L. theiogalus*), Moerasbossatijnzwam (*Entoloma sericatum*) en Stinksatijnzwam (*E. rhodopolium* forma *nidosum*). Zoals de naam al zegt, leven de Groenige elzenmelkzwam en de Rossige elzenmelkzwam in symbiose met els en ze zijn dan ook vooral te vinden in het noordelijke, elzenrijke deel van het Kwelbos. Hetzelfde geldt voor beide in het gebied aangetroffen Zompzwammen (*Alnicola escharoides* en *A. scolecina*). Kenmerkend voor vochtige berkenbossen zijn voorts nog de Witschubbe gordijnzwam (*Cortinarius hemitrichus*), de Gele berkenrussula (*Russula claroflava*) en de Kleine berkenrussula (*R. nitida*). Opvallend is dat er in het Kwelbos in totaal slechts 4 aan els gebonden soorten zijn aangetroffen, terwijl er wel 18 aan berk gebonden en 20 aan eik gebonden soorten op de lijst staan.

Samenvattend kan gesteld worden dat het Kwelbos van de Hertenkamp inderdaad een voor de duinen bijzondere mycoflora herbergt. Soorten als *Lactarius omphaliformis*, *L. obscuratus*, *L. camphoratus* en *L. vietus* komen elders in Meijendel voor zover bekend niet voor. Verder moeten we helaas vaststellen dat de broekbosmycoflora in het Kwelbos niet echt goed ontwikkeld is: een aantal voor broekbos kenmerkende soorten komt niet voor. Veel van de wel aangetroffen typerende broekbossoorten zijn maar in één of enkele jaren aangetroffen en dat heeft mogelijk te maken met de langdurige droge periodes in dit gebied. Ook de sterke toename in de afgelopen 10 jaar van dicht braamstruweel in het Kwelbos wijst op een verdroging van het broekbos (zie ook Stortelder e.a. 1999). De leukste vondsten zijn dan ook veelal gedaan in of kort na perioden met kwel.

Beheer in de toekomst

Grote delen van de Hertenkamp gaan in het kader van natuurherstel op de schop (Lucas, 2000). Het betreft vooral de voormalige bollenvelden. Het Kwelbos blijft in het inrichtingsplan voor de Hertenkamp onaangetast, dus het voortbestaan van de huidige waarden lijkt daarmee wel veiliggesteld. Voor het Kwelbos zou het goed zijn als de waterstand in de duinen nog wat omhoog ging zodat er frequenter sprake is van kwel en de perioden van uitdroging korter zijn. Mogelijk dat daardoor ook de braamstruwelen wat zouden afnemen.

Wij hebben de beheerder afgeraden om in het Kwelbos vee in te scharen. Op vochtige tot natte, weinig draagkrachtige bodems leidt dit tot sterke vertrapping van de bodem en daarmee tot achteruitgang van de mycoflora. Ook in de komende jaren willen we de Hertenkamp blijven volgen. Wie weet wat er allemaal nog voor moois ontstaat in de natuurontwikkeling op de voormalige bollenvelden.

Literatuur

- Arnolds, E.J.M., Van Ommering, G., 1996. Bedreigde en kwetsbare paddestoelen in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. Rapport IKC Natuurbeheer nr 24.
- Jalink, L.M., Nauta, M.M., 2001. De paddestoelenflora van de Hertenkamp, een binnenduinrandgebied bij Wassenaar. *Holland's Duinen* 38: 25-37.
- Lucas, H., 2000. Van Bollenveld naar oude strandwal. *Duin* 23(4): 14-16.
- Noordeloos, M.E., Christensen, M. 1999. *Tricholoma*. In: Bas, C., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E., Vellinga, E.C., 1999. *Flora Agaricina Neerlandica* 4: 107-148.
- Stortelder, A.H.F., Schaminée, J.H.J., Hommel, P.W.F.M., 1999. De vegetatie van Nederland. Deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen.

Erratum

In het bijschrift bij Tabel 2 in het verslag van de NMV excursies door Bernhard de Vries (Coolia 45(3), pag. 143) is weggevalen dat de getallen in de Y-kolommen percentages betreffen. Het correcte bijschrift luidt als volgt:

Aantallen reeds bekende soorten (X) en percentages tijdens de NMV excursie nieuw gevonden soorten (Y) voor een aantal excursieterreinen. De terreinen zijn geordend naar oplopende waarden van X.